

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Л. Ц. Ваховського на дисертацію Л. І. Ворони «Науково-методологічні
засади діяльності обласних закладів позашкільної освіти України в кінці
XX – на початку XXI ст.», подану на здобуття наукового ступеня доктора
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та
історія педагогіки

Важливим елементом вітчизняної освітньої системи є позашкільна освіта, призначення якої полягає у всебічному розвитку здібностей та обдарувань учнів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб. Ефективність позашкільної освіти на сучасному етапі багато в чому залежить від її динамічності, спроможності оперативно реагувати на нову інформаційну ситуацію, глибокі зміни в економіці, політиці, культурі, суспільному житті, запровадження воєнного стану. Однак спрямованість до нового й сучасного не повинна призвести до ігнорування історико-педагогічного досвіду, без глибокого вивчення й урахування якого неможливо створити науково обґрунтовану теорію й практику позашкільної освіти, що відповідає викликам сьогодення.

Предметом історико-педагогічних студій у контексті модернізації позашкільної освіти повинен стати новітній етап її розвитку, оскільки саме в добу незалежності відбувалась кардинальна зміна підходів до управління, трансформація концептуальних і методологічних засад, змісту, форм та методів діяльності позашкільних закладів.

З огляду на вищезазначене дисертаційне дослідження Л. Ворони, присвячене визначенню науково-методологічних і теоретико-методичних засад діяльності закладів позашкільної освіти Полтавської, Сумської та Кіровоградської областей наприкінці XX – на початку XXI ст., є актуальним і своєчасним.

Доречним, на нашу думку, є історико-педагогічне вивчення досліджуваного явища в регіональному вимірі, що дало можливість глибше зрозуміти особливості реалізації державної освітньої політики в умовах децентралізації.

Авторкою коректно визначено структуру дисертації, яка відображає послідовність розв'язання поставлених дослідницьких завдань, та обґрунтовано науковий апарат дослідження.

Значну увагу приділено формуванню джерельної бази дисертаційної роботи, основу якої складають аутентичні джерела: законодавчі та нормативні документи стосовно освіти; документи Міністерства освіти і науки України; накази та листи департаменту освіти і науки обласних державних адміністрацій регіонів; архівні матеріали, матеріали періодичних видань. Значний перелік використаних джерел (623 найменування) та їх різноманітність дозволяють констатувати, що джерельна база є репрезентативною й може слугувати надійною основою для інтерпретацій, узагальнень та висновків.

Робота має безперечну наукову новизну, яка полягає у виявленні науково-методологічних і теоретико-методичних засад діяльності обласних закладів позашкільної освіти України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., визначенні перспектив використання здобутків та кращого досвіду національно-патріотичного виховання позашкільної освіти України досліджуваного періоду в сучасних умовах.

Не викликає сумнівів **практичне значення** отриманих результатів, яке виявляється не лише у використанні матеріалів дисертації для подальших наукових розвідок у сфері позашкілля, у процесі вивчення педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти, установах післядипломної педагогічної освіти, а й безпосередньо в практичній роботі закладів позашкільної освіти.

Значну увагу приділено визначенню методологічних основ дослідження. У зв'язку з цим у роботі визначено етапи розвитку позашкільної освіти в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., показана якісна відмінність кожного з них: 1) 1991 – 2000 рр. – трансформаційний, пострадянський; 2) 2000 – 2014 рр. – становлення та модернізації позашкільної освіти в незалежній Україні; 3) 2014 р. – дотепер – новітній, пов'язаний із процесами децентралізації влади регіонів. Здійснено аналіз предметного простору дослідження та понятійно-термінологічний аналіз проблеми, простежено генезу й розглянуто рівні нормативно-правового забезпечення розвитку позашкільля України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., презентовано низку методологічних підходів (системний, антропологічний, хронологічний, культурологічний, аксіологічний), використання яких дало змогу визначити сутнісні характеристики досліджуваного явища, розкрити особливості й тенденції його розвитку у визначених хронологічних межах, виявити евристичний потенціал історико-педагогічного досвіду.

Спираючись на обґрунтовану періодизацію, дисертантка розглядає організаційно-методичні засади розвитку позашкільної освіти наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття у регіональному вимірі. У зв'язку з цим розроблено критерії для порівняльного аналізу (структура функціонування, охоплені напрями діяльності, мета, контингент вихованців, основні форми роботи), на основі яких розкрито зміст, напрями та форми функціонування закладів позашкільної освіти Полтавської, Сумської та Кіровоградської областей на кожному з виокремлених етапів. На основі аналізу широкого кола джерел виявлено особливості й тенденції розвитку позашкільної освіти в означених регіонах України. Слушним, на нашу думку, є акцент не лише на певних здобутках і досягненнях у діяльності позашкільних закладів, а й на слабких місцях, недоліках і невирішених проблемах. При цьому авторка

не обмежується фіксацією негативних моментів, а пропонує рекомендації щодо їх усунення.

Позитивної оцінки заслуговує виокремлення і введення у науковий обіг чотирьох організаційних підходів до формування сучасної державної політики позашкільної освіти в регіонах України: державно-домінуючого; публічно-рівноцінного; муніципально-домінуючого; освітньо-інституційного. Обґрунтування означених підходів дало змогу показати співвідношення впливів органів державної влади та місцевого самоврядування Полтавської, Сумської та Кіровоградської областей на позашкільну освіту.

У дисертаційній роботі зроблено висновок про те, що державна освітня політика в галузі позашкільної освіти є недостатньо ефективною і потребує перегляду стратегічних цілей і програмних дій державної і регіональної влади, адаптації до реалій і викликів сьогодення. Забезпечення високої ефективності системи позашкільної освіти можливе за умови поєднання зусиль органів державної виконавчої влади й місцевого самоврядування, співробітництва навчальних закладів, установ, організацій, створення інтелектуально-насиченого середовища в освітньому регіональному просторі.

Змістовними й цікавими є узагальнення стосовно використання програмно-проектної діяльності в організації роботи закладів освіти. Докладно розглянуті галузеві освітні програми, що включають і позашкільну освіту, показано особливості їх розробки й реалізації у Полтавській, Сумській та Кіровоградській областях. Авторка не обмежується констатацією певних регіональних особливостей і розбіжностей, а на основі порівняльного аналізу виокремлює спільні суперечності щодо діяльності закладів позашкільної освіти: превалювання стандартних виховних заходів для дітей та молоді; недостатній рівень економічної та правової підготовки адміністрації у керівництві закладами

позашкільної освіти; недостатня кількість позашкільних закладів, гуртків тощо. Для подолання суперечностей пропонується запровадження цілеспрямованого й професійного управління виховним процесом, посилення національно-патріотичного виховання на засадах креативності, проведення масових заходів з військово-патріотичного напрямку.

Розглянуто соціально-педагогічне партнерство як один з напрямів модернізації освітньої політики стосовно позашкільної освіти, яке дало змогу розробити кластерну модель організації системи позашкілля в умовах розвитку територіальних громад. Підкреслено, що кластерна модель передбачає не лише використання спроможності й ресурсу громад, а й об'єднання зусиль держави, батьків, громадськості у позашкільній діяльності. Вона забезпечує доступність навчання в закладах позашкільної освіти для всіх дітей громади, пропонує індивідуальний вектор навчання, створює комфортні умови для всіх учасників освітнього процесу, розвиває особистісно-комунікативні особливості, формує якісний кадровий склад.

Доведено, що головним завданням позашкілля на сучасному етапі є створення освітнього середовища для формування національно-патріотичних почуттів та виховання учнівської молоді. Обґрунтовано сучасні тенденції формування національно-патріотичного виховання в закладах позашкільної освіти та визначені його пріоритетні напрями.

Враховуючи, що позашкільна освіта України розвивається в контексті загальних тенденцій розвитку неформальної освіти європейських країн, у роботі окреслено шляхи імплементації зарубіжного досвіду в практику роботи вітчизняних закладів позашкілля: впровадження комплементарного підходу; забезпечення доступності та підвищення якості позашкільної освіти; швидке реагування закладу на потреби вихованців; розвиток громадянського виховання як важливого напрямку позашкільної освіти.

Дисертаційна робота завершується висновками, достовірність яких забезпечується обґрунтованістю методології й теоретико-концептуальних положень, застосуванням комплексу дослідницьких методів, адекватних предмету, меті й завданням дослідження. Апробація результатів наукового пошуку здійснювалась на численних міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях. Основні положення та результати дослідження відображено в 49 публікаціях, у тому числі в одній одноосібній та двох колективних монографіях, трьох статтях у журналах, що індексуються у наукометричних базах Scopus та WoS.

Зміст автореферату в повній мірі відповідає змісту та основним положенням дисертаційної роботи. В тексті докторської дисертації Л. Ворони не використовувалися матеріали та результати її кандидатської дисертації.

Таким чином, результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що мета та дослідницькі завдання реалізовані, сукупність отриманих наукових положень має важливе значення для вітчизняної історико-педагогічної науки.

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, висловимо деякі **зауваження та побажання**:

1. Зважаючи на розгляд досліджуваного явища у регіональному аспекті, варто було б у вступ включити позицію «географічні межі дослідження». Це дало б змогу більш чітко пояснити, чим зумовлений вибір систем позашкільної освіти Полтавської, Сумської і Кіровоградської областей для порівняльно-історичного аналізу.

2. Для більш глибокого вивчення науково-методологічних засад діяльності обласних закладів позашкільної освіти України доречним, на нашу думку, було б використання парадигмального підходу, який дає змогу, відволікаючись від зовнішніх чинників, простежити внутрішню

логіку розвитку досліджуваного явища, розглянути його як зміну парадигм. Виявлення полярних поглядів на проблему (так званих «бінарних опозицій»), вивчення конкурентної боротьби між ними дало б змогу більш повно схарактеризувати генезу теорії позашкільної освіти, показати, як саме нові ідеї отримували парадигмальний статус, як відбувалась легітимація нових педагогічних теорій.

3. На с. 181 дисертації представлено критерії порівняння діяльності закладів позашкільної освіти Полтавської, Сумської і Кіровоградської областей. Термін «критерій» у контексті використання порівняльного методу є не зовсім точним, оскільки критерій – це, перш за все мірило, підстава для оцінки. Більш коректно вести мову про «одиниці порівняння» (units of comparison) як це рекомендовано в порівняльно-педагогічних дослідженнях. Визначені авторкою «структура функціонування», «напрями діяльності», «мета», «контингент вихованців», «форми роботи» і є такими одиницями порівняння.

4. На с. 279-280 розміщено таблицю 3.1. «Аналіз регіональних програм соціально-економічного розвитку й галузевих освітянських програм по областях». Її доцільно було б розмістити не в основному тексті дисертації, а в Додатках, оскільки таблиця практично не коментується і містить інформацію, яка не має безпосереднього відношення до обраної теми.

5. Вважаємо, що загальні висновки до дисертації, які в цілому є обґрунтованими й достовірними, надмірно конкретизовані й докладні. Доцільно було б вийти на більш високий рівень узагальнення і зосередитись на презентації теоретичних досягнень та наданні рекомендацій щодо подальших наукових досліджень.

Проте висловлені зауваження і побажання носять дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертаційної роботи. Дисертація «Науково-методологічні засади

діяльності обласних закладів позашкільної освіти України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.» є завершеним, самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197, від 03.05.2024 № 507 (зі змінами), що дає підстави для присудження Вороні Ларисі Іванівні наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент -

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри соціальної роботи

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

Леонід ВАХОВСЬКИЙ

Підпис	<i>Васильовського Леоніда</i>
Засвідчую	
Начальник відділу кадрів	<i>Григор'я Дмитро Михайлович</i>
ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка"	

